

HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
KOMITETI I MAKEDONYA COMITET DI HELSINKO ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗА ЛЃДСКА ПРАВА РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ
HEL SINKIT CUMHURİYETİ NİN HELSINKI HELSINKI TI- NDREPTULI- A E MANUŞENGERE
PER TEDREJTAT E HEBRIUT I REPUBLIKES SE HELSINKI OMLUIDIREPUBLICA NEJAMIJA KI
MAKEDONISEE İNSAN HAKLARI KOMİTESİ M A S H E D O N I A REPUBLKA MAKEDONJA M A K E D O N I J E

Наум Наумовски Борче 83; 1000 Скопје, Р. Македонија; тел/факс: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469
Naum Naumovski Borche 83; 1000 Skopje; R. Macedonia; tel/fax: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469

МЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА ЧОВЕКОВИТЕ

ПРАВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ФЕВРУАРИ 2015

СОДРЖИНА

ЈАВНИ НАСТАНИ И ПОВРЕДИ НА ДЕМОКРАТСКИТЕ ПРИНЦИПИ

- Противзаконско прислушкување
- Студентски и професорски пленум
- Иницијатива против законските измени за хонорарците

ЗАКОНОДАВСТВО

- Закон за Советот за утврдување на факти и покренување на постапка за утврдување одговорност за судија

ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ ПРАВА

- Фондот за здравствено осигурување не ги штити правата на осигурениците
- Повратно дејство на правилник на штета на граѓаните
- Продолжува неефикасната заштита на жртвите на семејно насилство

ГОВОР НА ОМРАЗА

МАРТ 2015

ЈАВНИ НАСТАНИ И ПОВРЕДИ НА ДЕМОКРАТСКИТЕ ПРИНЦИПИ

ПРОТИВЗАКОНСКО ПРИСЛУШКУВАЊЕ

Хелсиншкиот комитет активно ги следи политичките настани околу објавувањето на противзаконското прислушување од страна на опозицијата, насловено како Проект „Вистината за Македонија“ и наводната шпионажа, насловена од страна на Министерството за внатрешни работи како акција ПУЧ. Опозицијата објави разговори меѓу високи претставници на Владата, вклучително и на премиерот Никола Груевски и изнесе информации дека од страна на власта биле прислушувани над 20 000 граѓани, вклучително и новинари, активисти за човекови права и претставници на граѓански организации. Сметаме дека ваквиот чин на масовно преслушување претставува прекршување на човековите права од највисок степен и апсолутна злоупотреба на можноста за следење на комуникациите, со што се загрозува владеењето на правото во државата. Имено, со неовластеното преслушување се прекршуваат член 18 од Уставот на РМ, според кој се гарантира сигурноста и тајноста на личните податоци, член 25 од Уставот на РМ според кој на секој граѓанин му се гарантира почитување и заштита на приватноста на неговиот личен и семеен живот на достоинството и угледот. Дополнително, од содржината на објавените разговори е очигледна злоупотребата на службената положба и овластување од страна на државните функционери, особено во делот на изборниот процес, каде постојат индикации за злоупотреба на целиот систем и масовно прекршување на избирачкото право на граѓаните, кое согласно член 22 од Уставот треба да се остварува на слободни избори со тајно гласање. Поради сериозноста на ситуацијата во која се наоѓа државата, Хелсиншкиот комитет подготвува посебна анализа за сите објавени разговори од чија содржина произлегува сторувањето на повеќе кривични дела од страна на државните функционери, која ќе биде објавена во јавноста во наредниот временски период.

СТУДЕНТСКИОТ И ПРОФЕСОРСКИОТ ПЛЕНУМ

По двомесечните протести и речиси целосно игнорирање од страна на надлежните институции и извршната власт како предложувач на измените на Законот за високо образование, студентскиот пленум со поддршка на професорскиот пленум прогласи автономна зона на филозофски/филолошкиот факултет во Скопје со што студентите понудија алтернативна и културно-едукативна програма водејќи се по принципите на еднаквост, вклученост и солидарност. Имајќи ги предвид проблемите со кои се соочуваат, во период од еден месец, студентите успејаа да одржуваат настава, координирани активности надвор од постоечкиот курикулум со кои овозможија

дискусија и размена на аргументи по многу отворени прашања во сферата на образованието. Практикувањето на редовни отворени средби, предавања и културно-забавен дел во секојдневната програма на студентите им овозможи средба со извршните власти како и нивно целосно повлекување од прелог-измените на Законот за високо образование. Студентскиот пленум и автономната зона во текот на месец февруари се рашири на повеќе факултети во Скопје но и во други градови како што се Битола и Штип. Преку ваквиот начин на практикување директна-демократија во рамките на Универзитетот и пред се', одбрана на автономијата на високообразовните институции, студентскиот пленум покажа дека младите поседуваат политичка зрелост да се вклучат во процесите на носење одлуки од јавен интерес преку изразено познавање на правата и обврските како можностите за подобрување на студентскиот живот, стандард, образование и политичка култура.

ИНИЦИЈАТИВА ПРОТИВ ЗАКОНСКИТЕ ИЗМЕНИ ЗА ХОНОРАРИТЕ

Граѓанската иницијатива против плаќање придонеси на хонорари составена од претставници на независни синдикати во т.н. Синдикална повелба, граѓански организации и индивидуалци, го искористи правото на пристап до информации од јавен карактер и поднесе 134 прашалници со различен број на прашања до Министерството за труд и социјална политика поради нејаснотните поврзан со изгласаните измени за плаќање придонеси на хонорарите. Граѓаните инсистираат дека измените воопшто не ги отсликуваат ниту ги зеле предвид различните категории на хонорари кои граѓаните ги земаат за својот труд, ниту овозможуваат погодна здравствена и социјална заштита за новите даночни обврски. До денот на поднесување на овој извештај, граѓанската иницијатива како и нивните претставници не добија одговор на поднесените барања за информации иако согласно Законот за пристап до информации од јавен карактер, имателот на информацијата е должен да одговори во рок од 30 дена. Покрај поднесените барања за информации, беше одржан втор протест за целосно повлекување/укинување на измените на кој што се обратија различни засегнати категории на граѓани меѓу кои културните работници, глумците и претставници на синдикатите и невладините организации. Имено, извршната власт како подносител на законските измени останува индеферентна на барањата, а граѓаните не можат да се снајдат со новите бирократски измени кои дополнително го оневозможуваат лесниот пристап до права кои наводно и согласно објаснувањето на подносителот треба да обезбеди социјална и здравствена сигурност. Комитетот го констатира обратниот ефект, односно дополнителни обврски само го отежнуваат процесот на плаќање данок, ги изложуваат хонорарите на зголемени трошоци и обврски за кои извршните власти не можат да ја дефинираат потребата или пак одговорот на контроверзни прашања во врска со изгласаните измени.

ЗАКОНОДАВСТВО

ЗАКОН ЗА СОВЕТОТ ЗА УТВРДУВАЊЕ НА ФАКТИ И ПОКРЕНУВАЊЕ НА ПОСТАПКА ЗА УТВРДУВАЊЕ ОДГОВОРНОСТ ЗА СУДИЈА

На 11 февруари 2015 година, во скратена постапка и без стручна и јавна расправа, Собранието на РМ го усвои Законот за Советот за утврдување на факти и покренување на постапка за утврдување одговорност за судија. Советот за утврдување на факти е предвиден како ново правосудно тело, кое ќе има за цел да преземе дел од работата на Судскиот совет на РМ. Главната надлежност на Советот за утврдување на факти ќе се однесува на покренување на дисциплинска постапка и постапка за нестручно и несовесно работење на судиите пред Судскиот совет на РМ. Советот за утврдување на факти ќе може иницијативите за утврдување на одговорност да ги отфрли, по што таквата негова одлука станува конечна, односно отфрлените иницијативи воопшто нема да бидат разгледувани од страна на Судскиот совет на РМ. Советот за утврдување на факти ќе биде составен од 9 члена за кои е задолжително да се пензионирани правници и тоа 3 судии, 3 јавни обвинители, 2 професори по право и 1 адвокат. Покрај тоа што сите членови треба да бидат пензионирани, потребно е тие да имале непрекинат стаж од 15 години, да имаат истакнати резултати во своето работење и да не биле дисциплински санкционирани. Мандатот на избраните членови трае четири години без право на уште еден избор. Најмалку 1/3 од членовите е предвидено да се од редот на припадниците на заедниците коине се мнозинство во Република Македонија. Кандидатите за Советот за утврдување на факти ќе се пријавуваат на јавен оглас, а ќе се избираат од страна на сите судии, на непосредни и тајни избори.

Донесувањето на овој закон е спорно од три аспекти. Прво, можноста Советот за утврдување на факти да отфрла иницијативи и таквата негова одлука да е конечна е во спротивност со Амандман XXIX на Уставот на РМ во кој е утврдено дека дел од надлежностите на Судскиот совет на РМ се да ја следи и оценува работата на судиите и да одлучува за нивната дисциплинската одговорност. Имено, Судскиот совет на РМ нема да биде во можност да ги разгледува отфрлените иницијативи со што претставките против голем број на судии ќе завршуваат пред Советот за утврдување на факти. Ваквата улога на Советот за утврдување на факти е неуставна, имајќи предвид дека овој орган, за разлика од Судскиот совет на РМ, не е предвиден во Уставот на РМ. Како резултат на овој закон ќе се суспендираат дел од уставните надлежности на Судскиот совет на РМ. Второ, условот единствено пензионирани судии, обвинители, професори и адвокати да можат да бидат членови во Советот за утврдување на факти е еднаков на директна дискриминација по основ на возраст и е спротивен на Член 32 од Уставот во кој е предвидено дека секому, под еднакви услови, му е достапно секое работно место. Трето, законодавецот во преодните и завршни одредби (Член 52) од законот предвидел дека првиот избор на членови на Советот за утврдување на факти ќе го спроведе Комисија формирана од Судскиот совет на РМ во состав од пет члена. Како претходните, така и овие одредби се неуставни од причина што во уставно

предвидените надлежности на Судскиот совет на РМ не е предвидена негова изборна функција, а уште помалку од страна на само 1/3 од неговото членство. На овој начин му се наметнуваат нови неуставни надлежности на Судскиот совет на РМ, а се суспендира волјата на сите судии кои членовите на Советот за утврдување на фактите ќе можат да ги избираат единствено по неговиот прв состав.

ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ ПРАВА

ФОНДОТ ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ НЕ ГИ ШТИТИ ПРАВАТА НА ОСИГУРЕНИЦИТЕ

До Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, беше поднесена претставка од страна на лицето Жаклина Димовска, затоа што не можела да ги оствари своите права пропишани во Законот за здравствено осигурување. Имено, Жаклина Димовска, како осигурено лице поднела барање за упатување на лекување во странство, за нејзиното малолетно дете Тамара Димовска, во прилог со целокупната медицинска документација, по што бил оформен предмет, по што Фондот за здравствено осигурување истото со решение го одбил како неосновано.

Хелсиншкиот комитет по разгледување и анализа на целокупната документација дојде до заклучок дека поради огромниот пропуст и незаконитото постапување на надлежните институции овој случај заврши со трагичен епилог, односно малолетното осигурено лице, Тамара Димовска почина на 09.02.2015 година. Хелсиншкиот комитет за човекови права изготви и поднесе кривични пријави против одговорните, а поради сомневање за сторување на кривични дела од членовите 353 став 1 и 2 од КЗ на Република Македонија, односно злоупотреба на службена должност и членот 353-в став 1 и 2 од КЗ на Република Македонија, односно несовесно работење во службата. Поради огромната медиумска покриеност на овој случај, до Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија се обратија уште четворица граѓани што го имаат истиот проблем со институциите, Фонд за здравствено осигурување и Министерството за здравство на Република Македонија. Имено, од документацијата што ја доставија до Хелсиншкиот комитет, правниот тим на комитетот утврди дека се работи за малолетни осигурани лица, на кои им е потребна хируршка интервенција што треба да се изврши надвор од државата, бидејќи за тоа нема можност, ниту услови да се изврши во Република Македонија. Решенијата донесени од страна на лекарските комисии при Фондот за здравствено осигурување, се спротивни на членот 30 став 1 од Законот за здравствено осигурување, со кој се регулира болничкото лекување на осигуреници во странство. Имено членот 30 став 1 од овој закон, пропишува дека осигуреното лице може да користи болничко лекување во странство, со одобрение од Фондот, ако е во прашање заболување кое не може да се лекува во Републиката, а во земјата во која осигуреникот се упатува постои можност за успешно лекување на тоа заболување.

По извршената правна анализа на целокупната доставена документација, правниот тим на комитетот констатираше дека првостепените и второстепените решенија на

Фондот на здравствено осигурување се идентични за сите осигурани лица, односно на сите им се одбива барањето за лекување во странство, без при тоа да се разгледа доставената документација и да се следат напатствијата и насоките од конзилијарните мислења од стручните медицински лица, а со тоа директно им се скратуваат правата од членот 30 став 1 од Законот за здравствено осигурување.

Некои од лицата што се обратија до комитетот, се обиделе да побараат заштита на правото за лекување во странство и од Управниот суд на Република Македонија, со тоа што поднеле тужба против второстепеното решение добиено од Фондот за здравствено осигурување, меѓутоа и тука се соочиле со институционален проблем, бидејќи Управниот суд не одлучул мериторно и случајот го вратил на повторно одлучување до органот кој го донел спорното решение, а со тоа случајот се вратил на самиот почеток. Со ваквото постапување, односно непостапување од страна на Управниот суд, осигуреното лице губи време низ правните лавиринти, а тоа резултира со можни влошувања и компликации на здравствената состојба.

Хелсиншкиот комитет изразува загриженост за ваквата состојба, бидејќи вака изготвените решенија претставуваат системски проблем во остварувањата на правата од здравствена заштита и здравствено осигурување на осигурените лица. Поради сериозноста и обемноста на проблемот, Хелсиншкиот комитет на Република Македонија укажува дека надлежните институции, Фондот за здравствено осигурување и Министерството за здравство треба да постапуваат согласно позитивните законските пропишани одредби и да ги почитува роковите пропишани во истите, а со цел во иднина граѓаните да немаат проблеми во остварувањата на правата од здравственото осигурување и да не се повтори уште еден случај со трагичен епилог, како во случајот со Тамара.

ПОВРАТНО ДЕЈСТВО НА ПРАВИЛНИК НА ШТЕТА НА ГРАЃАНИТЕ

До Хелсиншкиот комитет во месец февруари пристигнаа претставки кои се однесуваат на неосновано укинување на социјалната парична помош поради тоа што граѓаните примале парични средства преку брз трансфер. Разгледувајќи ги пристигнатите претставки и решенијата за укинување на социјалната парична помош кои беа доставени во прилог, Хелсиншкиот комитет утврди дека Центрите за социјална парична помош во овие решенија се повикуваат на член 4 став 1 точка 7 од Правилникот за начинот на утврдување на состојбата на приходите, имотот и имотните права на домаќинството, определувањето на носителот на правото и потребната документација за остварување и користење на правото на социјална парична помош, кој е донесен на 02.01.2015 година, а стапил на сила по објавувањето во Службен весник на РМ. Имено, со овие измени на конкретниот правилник е наведено дека примени парични средства преку брзиот трансфер на пари во износ над 50.000 денари ќе се сметаат за приход.

Поради тоа што овој член стапил на сила по донесувањето на позитивните решенија од страна на Центрите, а на носителите на правото на социјална парична помош истата им е прекината и е утврдено дека за 2014 година овие лица незаконски ги

користеле наведените средства поради тоа што примил парични средства преку брз трансфер повисоки од 50.000, 00 денари, истиот не може да се употреби во конкретниот случај, а особено не може врз основа на овој член да се донесе конкретното решение, поради тоа што ова е повратно дејство на подзаконскиот акт.

Имено, во член 52 од Уставот на Република Македонија е наведено дека законите и другите прописи не можат да имаат повратно дејство, освен по исклучок, кога тоа е поповолно за граѓаните, што во конкретниот случај не е пример. Напротив, поради повратно дејство на правилникот се загрозува и онака лошиот социјален статус на овие граѓани. Дополнително, со примена на овој член и пред времето од кога влегол во сила, освен социјалната сигурност, се загрозува и правната сигурност и уставниот поредок.

Оттука, бараме Министерството за труд и социјална политика сериозно да ги ревидира овие решенија и да им укаже на Центрите за социјална работа за направениот пропуст со кој се влошува состојбата на социјално загрозените групи на граѓани, а особено припадниците на ромската етничка заедница.

ПРОДОЛЖУВА НЕЕФИКАСНАТА ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Во текот на месец февруари до Хелсиншкиот комитет се обратија три жртви на семејно насилство со барање за бесплатна правна помош. Во сите случаи станува збор за жртви кои подолго време се изложени на физичко и/или психичко насилство во рамките на домот, од страна на нивните брачни партнери, па биле принудени да го напуштат домот во моментот кога состојбата станала неиздржлива. Дополнителни потешкотии за преземање чекори се забележуваат кај жртвите на семејно насилство кои се родители на малолетни деца, кои често се сведоци на насилството во рамките на домот. Една од жртвите, поради неподносливата ситуација морала да го напушти домот и да го остави своето дете, а од тогаш во соработка со центарот за социјална работа, се обидува да најде начин за да оствари контакт со детето. Жртвите посочуваат дека нивните брачни партнери, односно насилниците често биле под дејство на алкохол во моментите кога биле насилни.

Сите жртви кои се обратија до Хелсиншкиот комитет настанот го пријавиле во полиција и во центарот за социјални работи. Притоа, во два случаи во полициските станици жртвите биле соодветно примени и сослушани, додека во еден случај записник не бил направен. Во тој случај, бидејќи станува збор за жена од Ромската етничка заедница, Хелсиншкиот комитет забележува дискриминаторски однос во постапувањето на полицијата. При пријавувањето во центрите за социјална работа пак, во сите три случаи жртвите оствариле разговор со социјален работник и им била понудена психо-социјална помош.

Во сите три случаи, Хелсиншкиот комитет ги советуваше жртвите да се обратат до судот и им помогна да побараат изрекување на привремени мерки за заштита, предвидени во новиот Закон за превенција, спречување и заштита од семејно

насилство (Сл. Весник на РМ бр. 138 од 17.09.2014), стапен во сила од почетокот на годинава. Симптоматично е тоа што во ниту еден случај центрите за социјална работа не им ги понудиле или објасниле на жртвите привремените мерки за заштита предвидени во новиот закон.

При постапувањето во случаите, Хелсиншкиот комитет регистрира два проблеми во поглед на примената на Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство. Прво, се забележува недостаток на координација и ефективна соработка меѓу центрите за социјална работа и полицијата кои остваруваат првичен контакт со жртвите на семејно насилство, а кои според Законот треба да се во постојана комуникација и координирано да постапуваат. Второ, начелото на итност според кое е законски предвидено да постапуваат судовите при изрекувањето на привремените мерки не се почитува. Имено, жртвите треба итно, а најдоцна во рок од една недела да бидат повикани од судот на рочиште во кое ќе се одлучи за привремените мерки. Спротивно на тоа, судот после две недели побара од жртвата уредување на предлогот, бидејќи насилникот не бил достапен на наведената адреса, наместо во координација со центарот за социјални работи или полицијата да го лоцира и уредно да го покани на рочиште. Ваквите одложувања и недоследности ја отежнуваат положбата на жртвите, не го намалуваат нивното страдање и во никој случај не им обезбедуваат поголема заштита.

ГОВОР НА ОМРАЗА

Пред и кратко по прогласувањето на автономна зона од страна на Студентскиот пленум како легитимен претставник на барањата за повлекување на измените во Законот за високо образование двајца претставници чија што улога беше повидлива преку комуникација со јавноста и медиумите беа изложени на етикетање и говор на омраза од страна на неколку про-владини медиуми на интернет. Комитетот во јавниот линч против двајцата студенти забележа две нишки на омраза за кои смета дека се уште еден обид да се намали влијанието на Студентскиот пленум и поддршка од јавноста преку јавно етикетање и ширење омраза на етничка основа и сексуална ориентација. Имено, Комитетот ги проследи трендовите за партиско етикетање на студентите од почетокот на нивните активности кое што продолжи во форми на говор на омраза преку социјалните мрежи и интернет – базираните медиуми. Говорот на омраза поради етничка припадност или сексуална ориентација предвидува поголеми негативни бранувања во општеството и се користи за спречување на изразена критичка мисла или аргументирани барања кон извршните власти. Оваа практика се употребува речиси на сите граѓански движења во изминатите 3 години што укажува на користење на веќе успешни техники за дефокусирање на јавноста, особено кај студентите поради големата поддршка од граѓаните. Организираното споделување на вести со омраза поради етничката припадност или сексуална ориентација како и ширењето омраза преку емисијата на Миленко Неделковски и несанкционирањето на ваквите појави, укажуваат на нееднаквиот третман и однос кон граѓаните поради нивната различност, а со тоа и демократскиот дефицит на институциите на системот во тесна спрега со медиумите и нивната контрола од страна

на извршните власти. Говорот на омраза како и делата од омраза наидуваат на игнорантски однос особено од страна на Јавното обвинителство и другите надлежни институции во изминатите три години иако Комитетот веќе забележа дека говорот, дела и инциденти од омраза (www.govornaomraza.mk; www.zlostorstvaodomraza.mk) се во постојан пораст кои сериозно ги нарушуваат безбедноста и сигурноста на граѓаните.